

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 2(21)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Саєвич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Радзієвський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., канд. юрид. наук

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. —

ISBN 966-608-120-2

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — Вип. 2(21). — 196 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.
ISBN 978-966-608-993-2

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2

ISBN 978-966-608-993-2

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	5	Колосінський Є. Ю. <i>Уніфікація корпоративної фінансової звітності як вияв глобалізаційних тенденцій</i>	69
Давиденко А. П., Мирков Г. <i>Зміна парадигми в державному управлінні</i>	5	Аль-Тмейзі А. Ю. <i>Впровадження міжнародного досвіду для розвитку українських авіакомпаній</i>	75
Спирidonov В. В. <i>Социальные программы Украины и источники их финансирования</i>	12	Олійник О. Д. <i>Механізм побудови контрольної діяльності податкових органів в Україні</i>	79
Мушкин И. М. <i>Нематериальная мотивация производительности труда</i>	18	Халамендик В. Д. <i>Становлення і розвитку початкової та гімназійної освіти півдня України (друга половина XIX — початок XX ст.)</i>	87
Юсеф Н. Н., Гараханлу Фарназ <i>Двостороннє співробітництво України з Ісламською Республікою Іран у стратегічно важливих галузях економіки</i>	23	Гранатуров Ю. І. <i>Особливості реалізації прав громадян через механізм місцевого самоврядування (досвід демократичних країн)</i>	90
Задорожний В. П. <i>Реструктуризація інвестиційного потенціалу в системі механізмів державного управління</i>	26	Шарапов С. В. <i>Використання бюрократичних інструментів в адміністративному управлінні підприємством</i>	96
Янгалічев Р. Н., Вернаховська С. М. <i>Методологічні та методичні підходи до визначення ступеня податкового навантаження на підприємство</i>	34	Дворніков В. М. <i>Банкрутство як економічне явище</i>	105
Сафонова А. С. <i>Теоретико-методологічні аспекти категорій “капітал” і “міжнародний рух капіталу”</i>	40	Пророченко Є. В. <i>Підтримка і зобов’язання аграрного виробництва України в контексті вимог Світової організації торгівлі</i>	112
Вугар Мехтиол Назаров <i>Проблеми розвитку підприємництва в Азербайджанській Республіке в условиях интенсивного экономического развития</i>	48	Михайленко О. В. <i>Прибуток як об’єкт бухгалтерського і податкового обліку</i>	118
Мохамад Камалалдеен Алжафа <i>Экономический курс Сирийской Арабской Республики в условиях глобализации</i>	52	Степанець Н. М. <i>Сільська загальноосвітня школа І ступеня: управлінський аспект</i>	124
Андрєєва Х. П. <i>Учасники інвестиційних процесів на ринку фінансових послуг</i>	56	Шевченко С. О. <i>Державний фінансовий аудит в діяльності бюджетних установ</i>	128
Нетудыхатко Н. С. <i>Факторы управления развитием предприятий туристического бизнеса</i>	61		

Нестерова С. Л. Об'єкт торгівлі на сучасному ринку страхових послуг. Дискусійні питання.....	132	Ярема Н. Ю. Професійна діяльність практичних психологів ОВС в умовах миротворчих місій.....	165
Альошін В. І. Конфліктологічна парадигма та її евристичний потенціал у вивченні кризи й кризових явищ.....	137	Бойчук І. І. Психологічні чинники професійного становлення особистості майбутніх учителів музики.....	170
Вернаховська С. М. Економічні передумови податкового планування та обов'язки податкової системи у перехідній економіці.....	143	Шипілов В. А. Формування національної культури старшокласників загальноосвітньої школи в контексті завдань Болонської декларації.....	175
Буланова Д. С., Диніна К. С. Сучасні концептуальні підходи до визначення поняття конкуренції.....	148	Проскуріна В. А. Чинники виникнення комунікативних бар'єрів та їх вияв у студентській молоді.....	179
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	154	Рижиков В. С., Якібчук М. І. Характеристика психологічних якостей і властивостей особистості — лідера профспілкової організації.....	184
Вакуліч Т. М. Ідентифікація насильства в сім'ї: можливості щодо типологізації основних виявів	154	Коваль А. М., Чуприкова О. Г. Типологія особистості підлітків, які складають групу ризику суїцидальної поведінки.....	187
Стасенкова Т. В. Професійна самореалізація жінки як показник особистісного зростання.....	160	Відомості про авторів	192

БАНКРУТСТВО ЯК ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 2(21), с. 105–111

Аналізуються явище банкрутства, його види, причини, передумови й можливість прогнозування. Наводяться основні цілі законодавства про банкрутство.

Поняття банкрутства органічно притаманне сучасним ринковим відносинам. Воно характеризує неспроможність підприємства (організації) задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди. Закон України “Про банкрутство” під банкрутством розуміє пов'язану з браком активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити в установленій для цього строк висунуті до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом.

За нормальних умов господарювання акціонери та кредитори сподіваються на винагороду, рівень якої залежить від ступеня прибутковості фірми. Одна з перших ознак руху до банкрутства — зменшення прибутковості фірми нижче за вартість її капіталу. Відсотки за кредит і дивіденди, що сплачуються фірмою, перестають відповідати сучасним ринковим умовам господарювання, а вкладання коштів у таку фірму стає не вигідним. Кредитори (власники облігацій та ін.) одержують певні суми, визначені кредитними угодами, але відносна вигідність їхніх вкладень у цю фірму зменшується, а у зв'язку зі зниженням вартості акціонерного капіталу зменшується й ціна акцій, збільшується ризик неповернення коштів, у фірми виникають труднощі з готівкою, особливо якщо кредитори не пролонгують кредитні угоди на наступний період і фірма змушена буде виплатити не тільки відсотки, а й суму основного боргу. Може виникнути криза ліквідності і фірма увійде у стан “технічної неплатоспроможності”. Це явище можна вже розглядати як банкрутство.

Зарубіжний досвід показує, що спрогнозувати банкрутство можна за 1,5–2 роки до появи його

очевидних ознак. Цілком можливим є виявлення початкових ознак банкрутства через прогнозування “ціни підприємства” на найближчу та довгострокову перспективу.

Зниження прибутковості фірми або збільшення середньої вартості зобов'язань означає зниження її ціни. Ціна фірми — це приведені до теперішнього часу потоки виплат кредиторам та акціонерам. Як дисконтна ставка використовується середньозважена вартість капіталу. Ціна фірми може становити величину нижчу за суму зобов'язань кредиторам. Це означає, що акціонерний капітал “зникає”. Ось це і є повне банкрутство — банкрутство акціонерів. Ціна фірми може впасти навіть нижче за ліквідаційну вартість активів. Тоді ліквідаційна вартість розглядатиметься як ціна фірми, а ліквідація фірми стає вигіднішою за її експлуатацію. Акціонери в цьому разі втрачають свій капітал.

Причини банкрутства підприємств (організації) можуть бути найрізноманітнішими. Загалом їх можна поділити на дві групи: 1) зовнішні, які практично дуже важко (іноді неможливо) врахувати; 2) внутрішні, які безпосередньо залежать від форм, методів та організації роботи на підприємстві.

Передумовами банкрутства підприємств є вплив різноманітних факторів. Фактори прийнято поділяти на внутрішні, які мають місце всередині підприємства і пов'язані з помилками і прорахунками керівництва і персоналу, і зовнішні, що виникають поза фірмою і звичайно знаходяться поза сферою впливу підприємства. У країнах з розвинутою ринковою економікою банкрутство підприємств на 1/3 зумовлено зовнішніми факторами і на 2/3 — внутрішніми [4, 11]. А. Ковальов виокремлює такі важливі зовнішні фактори, як

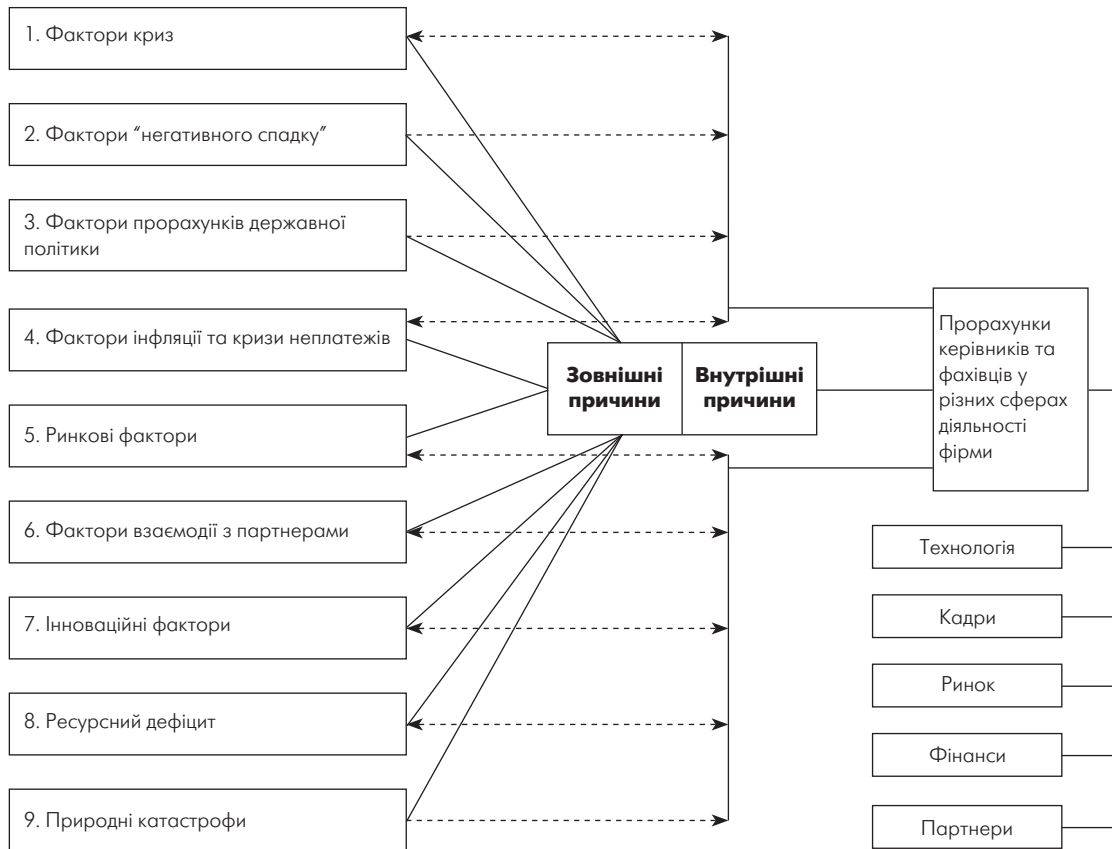

Рис. 1. Причини банкрутства та їх взаємозв'язок

інфляція, зміна банківських відсоткових ставок і умов кредитування, податкових ставок; зміни у відносинах власності та оренди, в законодавстві про працю, впровадження нового розміру мінімальної оплати праці та ін. До внутрішніх факторів належать недосвідченість менеджерів, некомпетентність керівництва, його невміння орієнтуватися в ринкових умовах, що постійно змінюються, та ін. [4, 12].

Ю. Петленко наводить такі зовнішні фактори: економічні, політичні, демографічні, розвиток науки і техніки, розвиток культури, міжнародна конкуренція, банкрутство боржників. Внутрішніми факторами він вважає дефіцит власних обігових коштів, недосконалий механізм ціноутворення, відсутність договірної дисципліни, відсутність (бездіяльність) юридичних служб, перспективного планування, джерел довгострокового фінансування капіталовкладень, наявність незавершених капіталовкладень, зростання дебіторської та кредиторської заборгованостей [7, 70].

Н. Хрущ і Т. Донченко виокремлюють три підгрупи зовнішніх факторів: соціально-економічні

фактори загального розвитку країни (в їх складі розглядаються лише ті, які мають негативний вплив на господарську діяльність підприємства, тобто формують потенціал ризику його банкрутства); ринкові фактори; інші зовнішні фактори. Внутрішні фактори також поділяються на три підгрупи в залежності від особливостей формування грошових потоків: фактори, пов'язані з виробничою діяльністю; фактори, пов'язані з інвестиційною діяльністю; фактори, пов'язані з фінансовою діяльністю [13, 167].

Н. Родіонова розширює цей підхід, відносячи до зовнішніх факторів економічні фактори, соціальні фактори, інформаційні фактори, ринкові фактори, організаційні фактори, правові фактори, науково-технічні фактори. Внутрішні фактори: матеріально-технічні, організаційні та соціально-економічні [8, 118].

Н. Скворцов зовнішніми факторами вважає розміри і структуру потреб; платоспроможний попит населення (рівень цін, можливість отримання споживацького кредиту та ін.); політичну стабільність і стан міжгосподарських відносин; іннова-

ційну політику, інвестування в галузі народного господарства, які забезпечують вихід з економічної кризи; соціальну стабільність суспільства: відсутність соціальних стресів (страйків, мітингів, голодувань тощо); конкурентоспроможність на світовому ринку й забезпечення стабільності цін, попиту, інвестицій, виключення можливості “цінового шоку” на світовому ринку. До внутрішніх факторів науковець відносить принципи і тенденції діяльності підприємства; виробничі ресурси і їх використання; якість продукції та її рівень; використання маркетингу [9, 29].

Є. Андрушак уточнює зовнішні і внутрішні причини виникнення банкрутства, виокремлює групи чинників банкрутства та досліджує взаємозв'язок причин банкрутства. А для аналізу та оцінювання пропонує схему взаємозв'язків причин банкрутства (рис. 1) [10, 383].

Зв'язок ендогенних та екзогенних причин виглядає таким чином: усі макрофактори впливають на мікрофактори, але не завжди навпаки.

Так, Є. Андрушак зазначає, що будь-які кризи (економічні, політичні, соціальні стреси в суспільстві), об'єднані у блок зовнішніх факторів “Фактори криз”, можуть стати причинами помилок керівників і фахівців, якщо останні не змогли їх передбачити та підготувати до них підприємство. З іншого боку, велика питома вага підприємств, управлінський персонал яких припускається глобальних прорахунків у господарській діяльності, сприяє виникненню кризових явищ і зростанню їх масштабів.

Фактори “негативного спадку” (успадкована від командно-адміністративної системи господарювання незбалансована економіка), крім макроекономічного впливу на суспільство в цілому, впливали на свідомість кожного окремого суб'єкта, в результаті чого викривили його економічне мислення, оскільки у ринковому середовищі не спрацьовують закономірності, що існували до того впродовж кількох десятиліть.

Очевидним є вплив факторів прорахунків державної політики на прорахунки керівників, оскільки невизначена політика на державному рівні створює хибні орієнтири в діяльності підприємства. Крім того, виникненню помилок сприяє складне і постійно змінюване законодавство.

Інфляція, як і фактори криз, впливає на внутрішні чинники непередбачуваністю. Що стосується неплатежів, то, з одного боку, дія полягає в помилковому виборі неплатоспроможних партнерів, з іншого — вплив на них виявляється у поглибленні кризи неплатежів.

Негативна ринкова кон'юнктура та недорозвинена інфраструктура не дозволяють підприємцям правильно спрогнозувати розвиток подій, дають їм хибне спрямування, внаслідок чого помилки виникають іноді незалежно від рівня кваліфікації та досвідченості фахівців.

Взаємний вплив факторів співпраці між партнерами і внутрішніх факторів підприємства пояснюється тим, що в одних угодах фірма може бути замовником, в інших — виконавцем, тобто певне підприємство, з одного боку, відчуває на собі вплив цієї співпраці, з іншого — виступає як партнер, і його некоректні дії негативно відбиваються на інших підприємствах.

Невикористання у діяльності досягнень НТП знижує ефективність роботи підприємства і може стати причиною помилок керівництва і фахівців.

Ресурсний дефіцит впливає на становище підприємства, якщо він не врахований при організації виробництва і не знайдені шляхи переорієнтації на інші види ресурсів чи на інших поставальників.

Вплив природних катастроф, як і факторів криз, полягає в їх непередбачуваності, але вони мають ще меншу вірогідність бути врахованими.

Аналізуючи наведені класифікації причин банкрутства, зазначимо, що найбільш повною є класифікація, запропонована Є. Андрушак. Вона враховує основні зовнішні і внутрішні чинники банкрутства, поділяє їх на групи, а також встановлює їх взаємозв'язок. Однак, на наш погляд, доцільним є доповнення зовнішніх причин блоком демографічних факторів. Адже на стан підприємства впливає як загальна демографічна ситуація, так і міграційні потоки, а саме відтік кваліфікованого персоналу, що може спричинити кризу.

Також слід відзначити, що для дослідження причин банкрутства недостатньо поділяти їх на внутрішні та зовнішні, адже така класифікація не відбиває повноти напрямків виникнення причин банкрутства підприємства. Тому доцільною є класифікація причин виникнення банкрутства, запропонована П. Сухаревим і Н. Возіяною. Таким чином, причини виникнення банкрутства класифікують за формою виникнення; за природою виникнення; за особами, які ініціюють банкрутство; за характером виникнення причин і джерелом заподіяння збитку; за часом дії причин; за можливістю впливу підприємства на причини; за можливістю діагностування та прогнозування [12, 138].

Отже, за формою виникнення причин їх можна поділити на зовнішні; внутрішні; за природою

їх виникнення: управлінські на макро- і мікрорівнях; культурно-етичні; випадкові; кримінальні.

До управлінських причин на макрорівні належать недосконалість фінансової, грошової, кредитної, податкової систем; нормативної та законодавчої бази реформування економіки; високий рівень інфляції, тобто причини, пов'язані з управлінням економікою країни.

До управлінських причин виникнення банкрутства на мікрорівні належать причини, які доцільно з метою управління поділити на підгрупи: стратегія і тактика роботи підприємства; кваліфікаційний склад керівників і співробітників; внутрішньоекономічні.

Виокремлення культурно-етичних причин зумовлено тим, що невиконання договірних зобов'язань стало нормою у відносинах між діловими партнерами.

Випадкові причини — це причини, що викликали неплатоспроможність боржника не з власної вини, а внаслідок непередбачених обставин, наприклад стихійне лихо, неспроможність його ділового партнера.

Кримінальні причини виявляються через ухилення від оподаткування, неповернення кредитів та їх привласнення, а також привласнення грошей вкладників.

Причини також розподіляються за особами, які ініціюють банкрутство. Такими особами можуть бути сам боржник; ділові партнери; треті особи.

За характером виникнення причин і джерелом заподіяння збитку їх слід розділити на причини, створювані: власними діями боржника (навмисними або ненавмисними); діями третіх осіб; природними катаклізмами та стихійними лихами, виробничими аваріями.

За часом дії причин їх можна поділити на короткочасні; тривалої дії.

Короткочасні — наприклад, відсутність дозволу на постачання товару, затримки в розрахунках. Причини тривалої дії — помилки та прорахунки в управлінні підприємством.

За можливістю впливу підприємства на причини виникнення банкрутства їх слід поділити на такі:

- причини, що усуваються самим підприємством (неплатоспроможність, погане керівництво);
- причини, що не усуваються (стихійні лиха, нещасні випадки);
- причини, що усуваються важко (корекція законодавства).

За можливістю діагностування та прогнозування причин банкрутства можна виокремити такі:

- діагностовані (на самому підприємстві);
- прогнозовані (платоспроможність ділових партнерів при укладанні договорів);
- причини, що не підлягають прогнозуванню (банкрутство ділових партнерів, природні катаклізми та стихійні лиха, виробничі аварії).

Таким чином, можна відзначити, що запропонована П. Сухаревим і Н. Возіяною класифікація враховує всі напрямки виникнення причин банкрутства.

Більш детально коротко- і довгострокові загрози, що спричиняють банкрутство, розглядає Т. Єршова [3, 80]. Так, короткостроковими загрозами вона вважає зниження обсягів реалізації, зменшення частини покриття затрат, високі загальнозаводські затрати, напружена платоспроможність, зниження продуктивності, зниження прибутку, зменшення Cash-Flow. Довгострокові загрози: зменшення ринку, зниження цін, зміна звичок покупців, зміна структури конкуренції, зміна технології, зміна структури затрат, нові правила гри на ринку, низький цикл інновацій.

Окрім того, російські автори, зокрема С. Беляєв, В. Кошкін та ін., розрізняють загальні причини неплатоспроможності та особливі причини неплатоспроможності і можливого банкрутства російських підприємств [11, 16]. Цю думку поділяють і В. Крижановський, В. Лапенков, В. Лютер, В. Панагушин та ін. [1, 131].

Таким чином, аналізуючи наведені підходи до класифікації причин банкрутства, можна зазначити, що найбільш повною є класифікація, запропонована П. Сухаревим і Н. Возіяною, оскільки вона враховує всі напрямки виникнення причин банкрутства. Однак її доцільно доповнити більш детальним розглядом зовнішніх і внутрішніх чинників банкрутства підприємства, використовуючи підхід, запропонований Є. Андрущак.

Поняття банкрутства характеризується різними його видами. В законодавчій і фінансовій практиці виокремлюють наступні види банкрутства підприємств [2, 475]:

- **реальне банкрутство.** Воно характеризує повну неспроможність підприємства відновити в наступному періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність внаслідок реальних втрат капіталу, який використовують. Катастрофічний рівень витрат капіталу не дає змоги такому підприємству здійс-

новати ефективну господарську діяльність в наступному періоді, внаслідок чого воно оголошується банкрутом;

- **технічне банкрутство.** Це стан неплатоспроможності підприємства, викликаний суттєвою прострочкою його дебіторської заборгованості. При цьому розмір дебіторської заборгованості перевищує розмір кредиторської заборгованості підприємства, а сума його активів значно перевищує об'єм його фінансових зобов'язань. Технічне банкрутство при ефективному антикризовому управлінні підприємством, включаючи його санацію, звичайно не призводить до юридичного банкрутства;
- **умисне банкрутство.** Воно характеризує навмисне створення (або збільшення) керівником чи власником підприємства його неплатоспроможності; завдання ними економічного збитку підприємству у власних інтересах або інтересах інших осіб; явно некомпетентне фінансове управління. Виявлені факти умисного банкрутства переслідуються у кримінальному порядку;
- **фіктивне банкрутство.** Воно характеризує явно неправдиве оголошення підприємством про свою неплатоспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочки (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань або зниження суми кредиторської заборгованості. Такі дії також переслідуються у кримінальному порядку.

Л. Лігоненко виокремлює наступні види банкрутства [5, 42].

Залежно від наміру виникнення ситуації банкрутства:

- реальне (просте, ненавмисне) банкрутство, яке пов'язане з реальною втратою активів у результаті господарсько-фінансової діяльності, без злого наміру, особистої або корпоративної корисливості;
- фіктивне (злісне, навмисне), яке є результатом навмисних дій керівництва підприємства і/або його власників щодо виведення активів, штучного створення ситуації неплатоспроможності, котрі вчиняються за розробленим планом або змовою, мають на меті привласнення коштів підприємства, його партнерів і кредиторів. Кваліфікаційні ознаки таких дій і відповідальність за них, як правило, регламентуються кримінальним правом.

Залежно від основної причини, що зумовила виникнення і розвиток фінансової неспроможності, пропонується використовувати різноманітні видові характеристики поняття банкрутства. Так, у законодавстві окремих країн відповідальність за реальне банкрутство диференційована за такими причинами його виникнення:

- форс-мажорні обставини, виникнення яких не залежить від діяльності підприємства, наприклад стихійні лиха, затримки в розрахунках, політичні ризики, інфляційні процеси, банкрутство боржників чи партнерів та ін.;
- діяльність або бездіяльність керівництва підприємства, наслідком яких є збитки або втрата активів у результаті неефективного управління або високоризикованих операцій.

Використовуючи цей підхід, Л. Лігоненко визначає екзогенний (зовнішній) і ендогенний (внутрішній) типи ситуації банкрутства. Залежно від визначення, на кого (на що) діють економічні наслідки ситуації банкрутства, можуть бути визначені такі ситуації банкрутства ендогенного типу:

- банкрутство бізнесу (менеджменту), пов'язане з неефективним управлінням підприємством загальним та функціональним;
- банкрутство власника, викликане нестачею у власника інвестиційних ресурсів на здійснення розширеного, а іноді й простого відтворення — за наявності необхідних основних фондів і трудових ресурсів, задовільної маркетингової політики, відповідності продукції, що випускається, потребам ринку;
- банкрутство виробництва через випуск неконкурентоспроможної продукції, відсутність власної "ніші" діяльності.

Залежно від економічних наслідків банкрутства розрізняють:

- банкрутство з наступною ліквідацією підприємства (припиненням бізнесу);
- банкрутство як засіб поновлення (омолодження) бізнесу.

Залежно від визнання факту банкрутства виокремлюють:

- юридичне банкрутство, факт настання якого визнано постановою суду;
- економічне банкрутство, яке є експертною оцінкою фінансових можливостей підприємства щодо виконання зовнішніх зобов'язань незалежно від наявності судового рішення з цього питання.

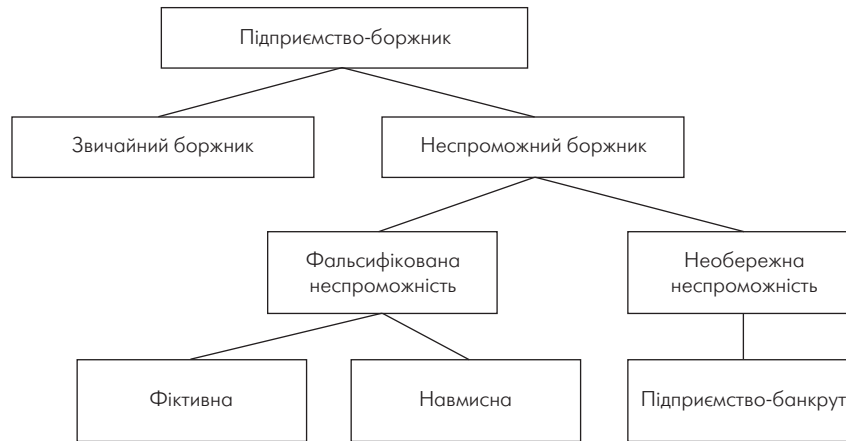

Рис. 2. Види неспроможних підприємств

Треба погодитися, що така класифікація видів банкрутства підприємства є досить повною і враховує основні види банкрутства. Однак доцільним є доповнення наведених вище видів банкрутства соціальним банкрутством, яке пропонує Н. Родіонова [8, 12]. Соціальне банкрутство характеризується зниженням рівня кваліфікації працівників, їхньої заробітної плати, духовною деградацією персоналу, підвищенням частоти конфліктів, масовим вивільненням працівників.

Для більш повного аналізу необхідно, окрім видів банкрутства, розглянути види боржників. Так, Н. Родіонова розрізняє звичайних і неспроможних боржників (рис. 2) [8, 7].

Для звичайних боржників характерна практична (тимчасова) неплатоспроможність, викликана відсутністю або нестачею грошових коштів для розрахунків з кредиторами на момент настання строків платежів, через те, що боржник, будучи кредитором в інших правовідносинах, не отримує задоволення своїм вимогам.

Для неспроможних боржників характерна абсолютна (хронічна) неплатоспроможність, коли при звичайному веденні бізнесу вони не можуть погасити термінові зобов'язання з причини відсутності майна у своїх активах.

Н. Родіонова [8, 7] зазначає, що всі підходи до визначення простої неспроможності, які існують в законодавстві різних країн, можна звести до двох варіантів, коли в основі визнання боржника банкрутом передбачається:

- принцип неплатоспроможності — виходячи з аналізу зустрічних грошових потоків;
- принцип неоплатності — виходячи зі співвідношення активів і пасивів в балансі боржника.

Іноді обидва принципи можуть поєднуватися.

Становлення та розвиток інституту банкрутства в ринковій економіці визначається цілями та завданнями, які повинна вирішувати ця інституція. Л. Лігоненко відзначає неправомірність точки зору, що основною метою розроблення законодавства про банкрутство є покарання боржника, розпродаж його активів, і виокремлює п'ять основних цілей інституту банкрутства [5, 44]:

1. Стимулювання розвитку бізнесу (підприємництва) і зростання ефективності економіки. Загроза банкрутства суттєво впливає на поведінку ринкових суб'єктів, змушуючи підприємців виявляти обачність у прийнятті господарських рішень і підтримувати рівень рентабельності, достатній для обслуговування боргу.

2. Контролювання господарських відносин між окремими суб'єктами ринку, забезпечення рівності прав, обов'язків і відповідальності. Банкрутство має загальний характер, воно поширюється на всіх без винятку суб'єктів ринку, незалежно від організаційно-правової форми господарювання, розміру, форми власності кредиторів. Захищаючи боржника, суд може визнати необґрунтованими і відхилити претензії окремих кредиторів, визнати недійсними і анулювати угоди, що призвели боржника до банкрутства, якщо вони заздалегідь зачіпали його інтереси або були укладені за наміром. Захищаючи кредитора, механізм банкрутства передбачає якомога повнішу консолідацію реальних активів та їх продаж для компенсації збитків кредиторів.

3. Очищення ринку від недієздатних учасників. Інститут банкрутства є одним з інструментів регулювання розвитку ринку, надає завершеність цьому механізму. Саме ринок щодня і щогоди-

ни змушує одних власників поступатись місцем більш вдалим конкурентам, а отже, закон про банкрутство повинен регламентувати ці явища у руслі цивілізованих відносин.

4. Справедливий розподіл грошових коштів, отриманих від продажу майна банкрута, між його кредиторами. Досягненню цієї мети сприяє ранжирування кредиторів, тобто визначення пріоритетів у задоволенні їхніх претензій за недостатністю майна боржника.

5. Створення умов для відродження бізнесу у випадку доцільності і бажання власників підприємства.

Таким чином, банкрутство підприємства — це складне явище, яке має суттєві негативні наслідки як для його власників і працівників, так і для широкого кола партнерів. Тому на сьогодні питання своєчасного діагностування схильності підприємства до банкрутства є одним із центральних у сучасній економічній науці.

Література

1. Антикризисное управление: Учеб. пособие для техн. вузов / В. Г. Крыжановский, В. И. Лапенков, В. И. Лютер и др.; Под ред. Э. С. Минаева, В. П. Панагушина. — М.: ПРИОР, 1998. — 432 с.
2. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: Учеб. курс. — К.: Ника-Центр, 1999. — 528 с.

3. Ершова Т. В. Санационный менеджмент на этапе определения потенциальных угроз кризисного предприятия // Вестн. Нац. техн. ун-та "Харьковский политехнический институт". — 2001. — № 9. — С. 79–81.

4. Ковалев А. П. Как избежать банкротства? — М.: Финстатинформ, 1996. — 96 с.

5. Лігоненко Л. О. Антикризисное управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. — 580 с.

6. Миронова І. С. Методологічні аспекти прогнозування банкрутства // Наукові праці: Наук.-метод. журн. Економічні науки. — 2002. — Вип. 5 (18). — С. 39–48.

7. Петленко Ю. В. Механізм банкрутства підприємств // Фінанси України. — 1998. — № 2. — С. 67–72.

8. Родионова Н. В. Антикризисный менеджмент: Учеб. пособие для вузов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. — 223 с.

9. Скворцов Н. Н. Как предотвратить банкротство предприятия? От выживания к процветанию. — К.: Будівельник, 1995. — 143 с.

10. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми розвитку виробництва регіону: Щорічник наук. пр. — Л., 2001. Вип. 31. — 637 с.

11. Теория и практика антикризисного управления: Учебник для вузов / Г. З. Базаров, С. Г. Беляев, Л. П. Бельх и др. / Под ред. С. Г. Беляева, В. И. Кошкина. — М.: ЮНИТИ, 1996. — 469 с.

12. Торгівля і ринок України: Тем. зб. наук. пр. з проблем торгівлі і громадського харчування. — Донецьк: ДОНДУЕТ, 1999. — 354 с.

13. Хрущ Н. А., Донченко Т. В. Банкрутство підприємств на Україні: теоретичні та методологічні аспекти // Вісн. соціально-економічних досліджень. — 2001. — Вип. 8, ч. 1. — С. 167–170.

Питання про діагностування банкрутства є одним із центральних в економічній науці. Наукове дослідження причин і передумов банкрутства може сприяти його своєчасному прогнозуванню.

Вопрос о диагностировании банкротства является одним из центральных в экономической науке. Научное исследование причин и предпосылок банкротства может способствовать его своевременному прогнозированию.

The question on diagnosing bankruptcy is one of central in an economic science. Scientific research of the reasons and preconditions of bankruptcy can promote its duly forecasting.

Надійшла 24 лютого 2009 р.